

OŠ RODICA
DOMŽALE, KETTEJEVA ULICA 13

Moj kraj – moj ponos

RAZVOJ TURIZMA V DOMŽALAH

KOFUTNIKOVA DOMAČIJA V SREDNJIH JARŠAH

DOMŽALE, DECEMBER 2009

Člani turističnega krožka, ki so pripravljali nalogo in predstavitev na tržnici:

Laura Maučec 7.c

Lea Hrovat 7.c

Maša Vrtačnik 7.c

Lara Tekavec 7.c

Urša Štepec 7.c

Meta Plaznik 7.c

Maruša Juhant 7.b

Tinkara Cerar 7.b

Mentorire:

Ana Medved

Katarina Škofic

Vilma Vrtačnik Merčun

Kazalo

POVZETEK.....	4
ZGODOVINSKO OZADJE V 19. IN V ZAČETKU 20. STOLETJA.....	5
ŽIVLJENJE LJUDI NA BISTRISKI RAVNINI.....	8
400 LET STARA KOFUTNIKOVA HIŠA V SREDNJIH JARŠAH.....	11
POGOVOR Z GOSPO PEPKO ŽEBOVEC.....	18
POGOVOR Z LOVRENCEM GIOVANELLIJEM.....	21
OŽIVITEV KOFUTNIKOVE DOMAČIJE V TURISTIČNI PONUDBI.....	22
LITERATURA IN VIRI.....	24

Povzetek

Članice turističnega krožka smo se odločile, da pripravimo nalogo o kofutnikovi domačiji v Srednjih Jaršah zato, da bi prispevale še en kamenček k razvoju turizma v Domžalah. Pripravile smo pregled obdobja življenja slovencev v 19. in začetko 20. stoletja. Prikazale smo tudi opis življenja v tem času na bistriški ravani. To smo opisale zato, da bi vodič v Kofutnikovi domačiji znal pojasniti dogajanje v tem času. V nadaljevanju smo poskušale vdahniti življenski utrip temu staremu kmečkemu domu za katerega si že nekaj let skupaj z lokalnimi oblastmi prizadevamo, da bi ga ohranili in rešili pred propadom.

Summary

The members of the tourist decided to prepare an assignment about the Kofutnik household in Srednje Jarše because we wanted to contribute another stone to the development of tourism in Domžale. We prepared an overview about the life of Slovenian people in the 19.th and the beginning of 20.th century. We showed the nature of life in that time on the Bistriška plain. We wrote about that so that the guide thru Kofutnikova household would be able to explain the history of the era. We also tried to breathe life into this old farmhouse for witch we are trying in cooperation with local authorities to save from destruction.

1. ZGODOVINSKO OZADJE V 19. IN V ZAČETKU 20. STOLETJA

Zgodovino Kofutnikovih spremljamo od sredine 19. stoletja dalje, zato bomo skušali v teoretičnem delu prikazati predvsem zgodovinske razmere na slovenskem ozemlju v 19. stoletju in v začetku 20. stoletja. Na ta način bomo bolje razumeli način življenja Kofutnikovih, kakor sta ga nama opisala Lovrenc Giovanelli in Pepca Žebovec.

1.1. OBDOBJE V LETIH 1815 DO 1848

V obdobju med dunajskim kongresom in letom 1848, ko so Evropo pretresale meščanske revolucije, so Slovenci ostali v okviru habsburške monarhije, ki je bila del Nemške zveze. Tako se njihov položaj v prvi polovici 19. stoletja ni bistveno spremenil, kar pa ne velja za gospodarski razvoj. Začetki industrializacije so v obdobju med dunajskim kongresom in marčno revolucijo 1848 zajeli tudi slovenske dežele. Prvi parni stroji, tovarne, rudniki in gradnja železnice so začeli spreminjati podobo naših dežel. Z vzponom meščanstva in krepitvijo liberalnih idej so se počasi spreminjala tudi družbena razmerja in vsakdanje življenje ljudi. Spremembe, ki jih je prinesla oblast Francozov, so bile v glavnem odpravljene, nekatere pa so ostale: da je sodstvo tudi za kmete ostalo v pristojnosti državnih sodišč in ne več plemstva (S. Berzelak, 2001, str. 245).

a.) Gospodarski razvoj slovenskih dežel

Med gospodarskimi dejavnostmi je bilo še vedno najpomembnejše kmetijstvo, ki so se mu vse bolj enakomerno približevale tudi nekmetijske dejavnosti. V 19. stoletju je postajalo kmetijstvo v slovenskih deželah vse bolj načrtno. Med poljščinami so še vedno prevladovala žita: pšenica, rž, ajda, vse bolj pa se je uveljavljala tudi koruza. Med preostalimi kulturami se je v tem času najbolj razširil krompir, še posebej po nekaj zaporednih lakotah v začetku 19. stoletja. Tudi sadjarstvo je postajalo vse bolj načrtno. Zasajali so sadovnjake in pazili na zastopanost vedno kvalitetnejših sadnih vrst (različne vrste jabolk, hrušk, češenj in sliv). V vinorodnih območjih pa so se močno razširili vinogradi (S. Berzelak, 2001, str. 246).

b.) Podoba kmečke in obrtniške družine

Do začetkov moderne industrijske dobe, torej do konca 18. stoletja, so k družini spadali vsi, ki so živeli »pod isto streho«. Družine so bile lahko majhne ali velike. V njih so neredko živeli skupaj stari starši, njihovi otroci, ki so bili sami starši, in otroci – vnuki starih staršev. Poleg tega so veljali za družinske člane še drugi sorodniki: strici, tete ali posvojenci, ki so živeli v isti hiši, na deželi tudi dekle in hlapci, v obrtniških in rokodelskih družinah pomočniki in vajenci. Družina je bila predvsem gospodarska skupnost: na njenem čelu je bil hišni gospodar, lastnik kmetije ali obrtne delavnice, ki je skrbel za hišno gospodarstvo, odločal o tem, kaj mora kdo storiti, in zastopal družino v javnosti. Mama je skrbelo za gospodinjstvo, otroke in ostarele ter za to, da je vsakdo dobil svoj kos kruha in obleke. Otroci so morali starše brez ugovorov ubogati in spoštovati. Večinoma so jih vikali, marsikje celo onikali. Vendar to nikakor ne pomeni, da med starši in otroki ni bilo toplih čustvenih vezi. Toda razkazovanje ljubezni in naklonjenosti ni bilo v navadi, še več, zdelo se je neprimerno. Pravilo je bilo, da je treba otroke predvsem naučiti delati, da bodo lahko skrbeli zase ter za družino. Na podeželju in v manjših mestih se je začela opisana družinska podoba spreminjati

šele v drugi polovici 19. stoletja. Število sorodnikov, hlapcev in obrtnih pomočnikov, ki so živeli pod isto streho, se je zmanjševalo, povečevalo pa se je število družin, v katerih so bili le starši in otroci (Maja Žvanut, Peter Vodopivec, 1995, str.187).

V nekmetijski proizvodnji sta obrt in trgovina obdržali svoj pomen, najpomembnejši proces pa je bil začetek industrializacije. Tako se je leta 1818 v Trstu pojavil prvi parni stroj, ko je parnik Carolina (bil je drugi v Sredozemlju) začel voziti med Trstom in Benetkami. Najpomembnejša dejavnost je bilo železarstvo, saj je bilo mogoče pri nas najti še dovolj kvalitetne železove rude, povpraševanje po izdelkih pa se je nenehno povečevalo. Pomembne so bile tudi spremembe v prometu. Parnike, ki so začeli pluti v vse pomembnejše pristanišče Trst, sva že omenili. Prevažali so predvsem potnike in pošto, kajti večje tovore so še vedno prevažale jadrnice. Z gradnjo novih cest se je izboljšala povezanost slovenskih krajev, najpomembnejši pa je bil začetek gradnje južne železnice Dunaj-Trst (S. Berzelak, 2001, str. 246-247).

c.) Narodnostne razmere

V prvi polovici 19. stoletja je dunajska vlada, kot najbolj vnet evropski zagovornik starih časov, odločno nasprotovala proti vsem svobodomiselnim in novim idejam. Nastopala je tudi proti nastajajočim narodnim gibanjem. Povečalo se je število otrok, ki so obiskovali šole. Pred letom 1848 se je šolal že vsak tretji otrok, prej pa le vsak sedmi. V slovenskem jeziku so učili otroke v osnovnih šolah na podeželju, pouk v mestnih šolah pa je bil večinoma v nemščini. V takih razmerah se je v prvi polovici 19. stoletja okrepila zavest o povezanosti Slovencev različnih dežel v en narod. Čeprav je bilo nacionalno zavednih ljudi zelo malo, se je njihovo število povečevalo predvsem med študenti, učitelji in drugimi izobraženci (S. Berzelak, 2001, str. 247-248).

d.) Šolstvo in vzgoja

Kako so otroci preživeli otroška leta, je bilo odvisno predvsem od tega, kaj so bili njihovi starši. Če so bili iz kmečke, obrtniške ali delavske družine, so morali takoj, ko so bili dovolj krepki za to, poprijeti za delo: na kmetih pomagati v hiši, v hlevu ali na paši, v obrtniških družinah sodelovati pri delu v delavnici, v delavskih na tak ali drugačen način zaslužiti prvi denar. Življenje delavskih otrok je bilo najtežje, saj so bili najbolj prepuščeni sami sebi in ulici, medtem ko so otroci v premožnih meščanskih družinah živeli povsem drugače: zanje sta poleg matere skrbela še vzgojiteljica ali hišni učitelj, tako da sami, brez spremstva, skoraj niso stopili iz domače hiše. Med vzgojo dečkov in deklic so bile velike razlike. Dečke so že od majhnega vzgajali in pripravljali za prihodnje delo in poklic. V kmečkih družinah so jih seznanjali s kmečkimi deli, v obrtniških in manj premožnih meščanskih družinah pa z drugimi praktičnimi opravili, s katerimi si je bilo mogoče služiti kruh. V srednjo šolo in univerzo so po končani osnovni šoli odhajali le najbolj nadarjeni sinovi kmečkih in siromašnejših meščanskih staršev. V nasprotju z dečki so deklice že od majhnega pripravljali na njihove ženske, gospodinjske in materinske naloge. Zato so se morale deklice poleg osnovnošolskih znanj naučiti tudi kuhati, šivati in skrbeti za dom (Maja Žvanut, Peter Vodopivec, 1995, str. 188-189).

1.2. REVOLUCIJE 1848 IN ZAČETEK NOVE DOBE

V prvi polovici 19. stoletja je meščanstvo težilo k uresničitvi idej, ki so jih razvile že meščanske revolucije v 18. stoletju. K temu je pomembno prispevala nova zavest, s katero so

ljudje začutili, da ne pripadajo več samo kraljestvom, pokrajinam ali drugim ozemeljskim celotam, pač pa tudi narodom, ki jih povezujejo skupni izvor, jezik, običaji in skupna zgodovina.

Čeprav meščanstvo leta 1848 politično še ni zmagalo, so tedanje revolucije najpomembnejša prelomnica 19. stoletja. Fevdalizem je bil povsod (razen v Turčiji in Rusiji) odpravljen, meščanstvo pa je začelo svoj zmagoviti vzpon. Temeljito se je spreminjala tudi zunanja podoba Evrope, v kateri so vse višji dimniki in velike, hrupne tovarne zamenjali skozi stoletja skoraj nespremenjene majhne obrtne delavnice. Začeli so se novi časi, katerih poglobljena značilnost je bil vse hitrejši življenjski utrip (S. Berzelak, 250-253)

Izsek iz zemljevida Kranjske in Primorske, (Trst, Gorica-Gradišče in Istra),
Povzeto po: V. pl. Haardtov Zemljepisni atlas, 1899, str. 3.

a) Šolstvo od marčne revolucije in pomladi narodov do prve svetovne vojne

Med pomladjo narodov leta 1848 smo Slovenci postavili svoj prvi narodno-politični program. Zedinjenje vseh Slovencev v eno politično upravno enoto in večja vloga slovenskega jezika v šolah in uradih sta bila za vse obdobje do razpada monarhije stalni, a neizpolnjeni zahtevi Slovencev. Osnovno in srednje šolstvo, zlasti pa gimnazije kot nosilke prihodnje inteligence, je postalo eden najpomembnejših dejavnikov za razvoj in oblikovanje slovenske narodno politične identitete. Do liberalne osnovnošolske zakonodaje leta 1869 je bil učiteljski poklic praviloma združen s cerkveniško in organistovsko službo (Šolstvo na Slovenskem, Šolski-muzej).

Z ustanovitvijo prve slovenske univerze v Ljubljani leta 1919 in slovenizacijo srednjega in poklicnega šolstva, ki je bilo kmalu izpostavljeno unitarističnim jugoslovanskim pritiskom, je slovensko šolstvo v osrednji Sloveniji v sklopu Kraljevine SHS doseglo velik napredek. Z izseljevanjem Slovencev so nastale slovenske šole tudi na tujem, zajele pa so vse večje število slovenskih rojakov (Šolstvo na Slovenskem, Šolski-muzej).

1.3. OBDOBJE KONEC 19. IN V PRVA POLOVICA 20. STOLETJA

Prehod iz 19. v 20. stoletje je zaznamoval hiter industrijski razvoj v večini evropskih držav. Bogati meščani so vlagali v bogate predele mest, v revnejših pa so se stiskali industrijski delavci.

Položaj malega kmeta je bil pri nas še vedno slab. Premožnejši kmetje so si prilastili manjše kmetije s posojanjem denarja na visoke obresti. Propadli kmetje so postali najemniki, ali pa so se vselili v industrijska središča. Ker je bilo delo težko dobiti so se začeli izseljevati na Zahod in v ZDA. Izselsevanje je doseglo vrh v devetdesetih letih 19. stoletja, ko se je izselilo več kot 150.000 Slovencev. Delavsko prebivalstvo pa se je krepilo.

Vloga Trsta

Slovence je vnela misel o Trstu kot pljučih slovenskega gospodarskega razmaha; poudarjali so njegovo osrednjo vlogo pri njihovem razvoju in čeravno je bilo slovensko prebivalstvo Trsta v manjšini, ga je bilo zaradi različne demografske sestave obeh mest več kot v Ljubljani (Poročilo 1880-1918, str. 2).

2. ŽIVLJENJE LJUDI NA BISTRišKI RAVNINI KONEC 19. IN V ZAČETKU 20. STOLETJA

Kofutnikova hiša stoji v Srednjih Jaršah že okrog 400 let. Glede na to, da predstavlja njeno zgodovino v zadnjih 150 letih, sva v literaturi poiskali tudi informacije o življenju ljudi na Kamniškobistriški ravnini v tem obdobju.

OPIS NASELJA

Zgornje, Srednje in Spodnje Jarše ter Rodica so manjša naselja severno od Domžal. Sledijo si strnjeno ob nekdanji vaški cesti, ki se danes imenuje Jarška cesta. Izjema je naselje Zgornje Jarše, katero od ostalih naselij ločuje manjši pas kmetijskih površin. Po njem so proti Kamniški Bistrici pred 40. leti speljali umetni razbremenilni kanal Pšate. Stare hiše so v skladu s staro zasnovo naselij večinoma ob nekdanji glavni vaški cesti na Rodici, v Spodnjih in Srednjih Jaršah ter ob glavni cesti Domžale-Kamnik (A. Vrhovec, D. Tesovnik, 2003). Na vzhodni strani jih omejuje umetna struga Mlinščice, ki je bila zgrajena pred več kot 350 leti (V. Vrtačnik Merčun, 2003, str. 94).

OBČINA JARŠE

Po zasedbi naših krajev je francoska vlada leta 1810 poskušala odpraviti fevdalizem, zemljiško gosposko in kmetsko podložništvo. Pri tem se je oprla na že obstoječe, na naravnih mejah zasnovane, jožefinske davčne občine. Več teh občin je združila v upravne enote komune ali merije. Avstrijska vlada je ob restavraciji svojega režima obdržala te najnižje upravne oblasti in jih po upravni in politični preuredbi leta 1849 še utrdila. Da bi se izognila zmedi v matični službi in davčni upravi, je Avstrija obdržala tudi komune ali merije in jih

preimenovala v občine oziroma podobčine. Ena takih občin je bila tudi v Jaršah. Leta 1924 so Ivana Giovanellija izvolili za župana občine Jarše. Mesto župana je opravljal skupaj 12 let, najprej kot župan občine Jarše, kasneje pa kot župan občine Homec, ko so se sosednje občine združile (S. Stražar, 1988, str. 538-542).

KMETIJSTVO

Iz popisa, ki je bil napravljen leta 1830 predvsem za vojaške namene, izvemo, da so se takrat ljudje na našem območju največ ukvarjali s kmetijstvom. Pridelovali so žita, krompir, repo, zelje, stročnice in drugo ter se s temi pridelki tudi hranili, nekaj pa so jih prodajali na trgih v Kamniku, Kranju in v Ljubljani. Še po drugi svetovni vojni so polja obdelovali samo z vprežno živino, največ s konji, na revnejših kmetijah pa z volmi in kravami, ki so jih sicer imeli za prirejo mesa in pridelavo mleka. Prvi traktorji so se na njivah pojavili po drugi svetovni vojni, predvsem z nastankom velikih družbenih posestev. Država je po letu 1961 z raznimi pritiski kmetom odvzela obdelovalno zemljo in jo združila v velika kmetijska posestva. Izguba polj za domačine niti ni bila tako boleča, saj so bile ugodne možnosti za zaposlitev v bližnjih industrijskih obratih (S. Stražar, 1988, str. 642). Tako se je delež kmečkega prebivalstva zelo hitro zmanjševal. Po drugi svetovni vojni je kmetijstvo zaposlovalo okrog 40 % aktivnega prebivalstva, leta 1991 pa manj kot 3 % (povprečno 1,9 %). Najmanj zaposlenih v kmetijstvu je v Spodnjih Jaršah (0,7 %) in Zgornjih Jaršah (0,9 %), največ pa na Rodici (3,5 %) in Srednjih Jaršah (3,4). V vseh naseljih je v kmetijstvu zaposlenih manj aktivnega prebivalstva, kot znaša slovensko povprečje - 4,3 % leta 1993 (V. Vrtačnik Merčun, 2000).

IZRABA VODNE MOČI MLINŠČICE

Domžalčani so bili že v 16. stoletju samozavestni ljudje, čeprav podložniki, ki so se pogumno borili za svoje že uveljavljene pravice in jih ščitili z vsemi sredstvi, vključno z nepokorščino in uporom. Podjetnost se čisto konkretno kaže v ureditvi umetno urejenih vodotokov ali mlinščic. Še danes obstoječe mlinščice, kot tudi tiste, ki so ohranjene le še na katastrskih zemljevidih, nam potrjujejo, da so prebivalci celotnega območja med Duplico in Ihanom, torej ob reki Kamniški Bistrici in na vzhodnem obrobju Mengeško-domžalske ravnine, že pred 16. stoletjem zgradili cel sistem umetnih kanalov ali mlinščic. S temi kanali so odvzeli velik del vode reki Bistrici, ki je bila takrat tipična hudourniška reka in je redno poplavljala velika območja posebno v Domžalah in južno od Domžal. Z gradnjo teh kanalov so zmanjšali nevarnost poplav. Ker pa so lastniki zemlje, po katerih so bili speljani, vodo »napenjali«, to je zajezili in tako ustvarili večji ali manjši padec, so pridobili možnost, da so ob teh padcih gradili mline in žage. In tu se je spet pokazala podjetnost teh ljudi, kajti iz teh majhnih objektov, žag in mlinov za lastne potrebe, se je kmalu razvila bogata obrtna dejavnost, ki je postala izhodišče za kasnejši razvoj območja. Mlinov in žag je bilo ob teh mlinščicah v določenem času veliko in posebno mlinarstvo je postalo sinonim za Domžale in okolico. To na potrjuje že samo ime teh kanalov. Mlinščica je voda, ki poganja mline (M. Flerin, 1993).

Skozi naselja Zgornje, Srednje in Spodnje Jarše tako že več stoletij teče homška Mlinščica. Leta 1899 so vsi takratni uporabniki vodne moči homške Mlinščice ustanovili Vodno zadrugo na desnem bregu Kamniške Bistrice. Vodna zadruga je skrbela za vzdrževanje vodotoka, Mlinščice, jezov, zapornic in mostov od jezua za Homškim hribom do izliva v Kamniško Bistrico v Mali Loki pri Ihanu. Vsak vodni upravičenec je imel v pogodbi določeno obveznost (npr. obnavljati vodno korito na svojem zemljišču) in dolžnost vseh članov Vodne zadruge.

Če je želel obnoviti ali razširiti svojo napravo, je moral prošnjo nasloviti na zadružno načelstvo in okrajno glavarstvo. Iz zapisnika ustanovnega zbora Vodne zadruge iz leta 1899 razberemo, da je takrat pristopilo k zadružni pogodbi 23 lastnikov vodnih naprav na desnoobrežni Mlinščici (V. Vrtačnik Merčun, 2003, str. 95).

SLAMNIKARSTVO

Na območju Domžal se je že v drugi polovici 19. stoletja naselila slamnikarska industrija. Slamnikarstva na našem območju Janez Vajkard Valvazor v svoji Slavi Vojvodine Kranjske iz leta 1689 ne omenja. Baročni slikar Franc Jelovšek pa je v grobeljski cerkvi nad oltarjem sv. Notburge na ženski strani 1761 že upodobil slamnik in snop slame za pletenje kit. V letu 1857 je domačin Franc Markužič sezidal manjšo slamnikarsko tovarno v Stobu, Tirolec Pavel Mellitzer pa v Študi. Slamnikarska industrija se je potem zelo hitro širila v Domžalah. Največji razmah je slamnikarstvo doseglo pred prvo svetovno vojno. V tem času je tako iz bajtarskih kot iz odvečnih članov kmečkih družin začelo nastajati delavstvo. Na tem območju je bilo kar 25 večjih in manjših slamnikarskih tovarn in majhnih hišnih obrtnih podjetij. S pletenjem kit in šivanjem slamnikov se je na našem območju ukvarjalo okrog 12.000 ljudi.

Po prvi svetovni vojni so se razmere v domžalski slamnikarski industriji in tudi drugod zelo spremenile. Nove državne meje so prinesle nove carine in trg v Evropo se je naenkrat zaprl; zlata doba domžalskega slamnikarstva se je bližala koncu. Slamnikarske tovarne in obrtne delavnice so druga za drugo začele izdelovanje slamnikov opuščati. Slamnikarstvo so zamenjale druge dejavnosti, ki so se v glavnem obdržale do danes. Spretnost naših šivalk in delavcev ter razmeroma skromen zaslužek ne nazadnje pa tudi pomanjkanje dela v domačem slamnikarstvu ter povpraševanje v tujini so bili vzrok za izseljevanje naših ljudi v evropske dežele in Severno Ameriko. Zaposlovali so se v tamkajšnji slamnikarski industriji in se mnogi niso nikoli več vrnili (spletna stran Občine Domžale).

INDUSTRIJA

Industrijski razvoj sta spodbudili leta 1891 zgrajena železniška proga med Ljubljano in Kamnikom in vodna moč levo in desnoobrežne Mlinščice. Ob železniški progi in umetni strugi Mlinščice so v 20. letih 20. stoletja nastale kemična, papirna in tekstilna industrija, ki so naša naselja spremenile v industrializirano območje. Razvoj industrije je imel glavni vpliv na hitro rast naselij v okolici Domžal.

Na našem območju danes obratujejo trije industrijski obrati: Tosama na Viru, Papirnica in Helios na Količevem.

ŠOLSTVO

Otroci iz Zgornjih, Srednjih in Spodnjih Jarš ter z Rodice so do leta 1906 hodili v šolo v Mengeš. Leta 1904 pa so stekle priprave za gradnjo nove šole v Jaršah. Zemljišče za šolo je občina kupila od grobeljskega graščaka, barona Karla Wurzbacha. Nova šola je bila nared do jeseni 1906, ko so jo slovesno odprli. Dne 3. avgusta je bila v Jaršah z dekretom nameščena učiteljica Angela Janša, ki je pred tem poučevala v Iški vasi. Iz Polhovega Gradca je prišel učitelj Tomo Petrovec, ki je nato v Jaršah poučeval 20 let, verouk pa je hodil poučevat Anton Mrkun, kaplan iz Mengša. Pouk so imeli prvič 8. oktobra 1906, v dveh razredih, saj je bila šola že od začetka dvorazredna (S. Stražar, 1988, str 289).

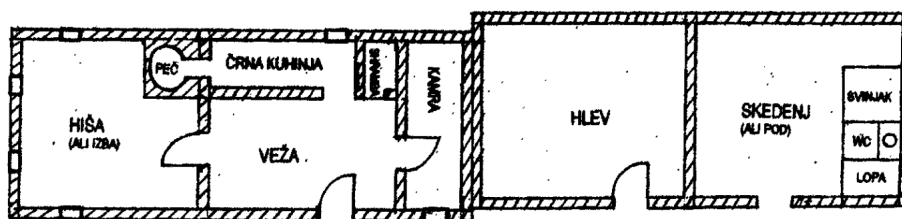
IZSELJEVANJE

Gospodarske in socialne stiske doma ter želja po večjem kosu kruha in po boljšem življenju so spodbudile mnoge Slovence, da so za krajši čas ali zvedno zapustili dom in izselili v tujino. Posameznike in manjše skupine Slovencev je konec 19. stoletja zamenjal pravi val odhajajočih, ki ga je prekinila šele prva svetovna vojna. Izslejevali so se v Vestfalijo in Porenje, v Egipt, ZDA, Kanado, Južno Ameriko, Francijo, Belgijo, na Nizozemsko in drugam. Izsleljenska mrzlica je zajela ves slovenski prostor, najbolj pa Belo krajino (eden od razlogov je bila trtna uš in peronospora), Dolenjsko, Notranjsko in Prekmurje. Belokranjci so bili med prvimi naseljenci v ZDA (www2.arnes.si/~ssnmcronom5/bela/markop/zgobkg.html).

3. 400 LET STARA KOFUTNIKOVA HIŠA V SREDNJIH JARŠAH

Kofutnikova hiša v Srednjih Jaršah je najstarejša hiša na območju Jarš in Rodice, verjetno pa tudi na precej širšem območju. Po mnenju strokovnjakov Zavoda RS za varstvo kulturne dediščine iz Kranja je stara okrog 400 let, kar pomeni, da je med najstarejšimi v Sloveniji. Zgrajena je v obliki stegnjenega doma, ki stoji v smeri vzhod-zahod. Pod eno streho so združeni vsi gospodarski in stanovanjski prostori. V tej smeri je dolga 24 metrov in široka pet metrov. Na severozahodni strani je leseni del hiše, ki je dolg 5,5 metrov. Nato prehaja na severni strani v zidani del, ki meri 7,3 metra. Sledi gospodarsko poslopje, ki je dolgo prav tako 5,5 metrov. (A. Vrhovec, D. Tesovnik, 2003).

Skica 1: Tloris Kofutnikove hiše (povzeto po: A. Vrhovec, D. Tesovnik, 2003)

Kofutnikova domačija je bila nekoč kmetija, kateri je pripadalo 350 arov, danes pa ima le še 100 arov zemljišča. Nekoč je imela slamnato streho, danes pa je krita s salonitnimi ploščami. Stanovanjski del hiše je večinoma iz lesa. Zidana je le v predelu peči in črne kuhinje, z notranje strani pa je ometana in popleskana.

Po podatkih občine Jarše iz leta 1827 je bil lastnik hiše Jernej Maček, leta 1868 pa Mica Maček. Oba sta bila lastnika lesene hiše in lesenega gospodarskega poslopja (S. Stražar, 1988, str. 102). Lesen pod je stal ob strugi Mlinščice in so ga potem, ko so opustili kmetovanje, podrli. Danes je viden le še na mapni kopiji. Po prvi svetovni vojni so pozidali hlev, ki je iz opeke.

Hiši pripada še kozolec, ki je za vasjo. Leta 1855 so hišo prizadele poplave (A. Vrhovec, D. Tesovnik, 2003).

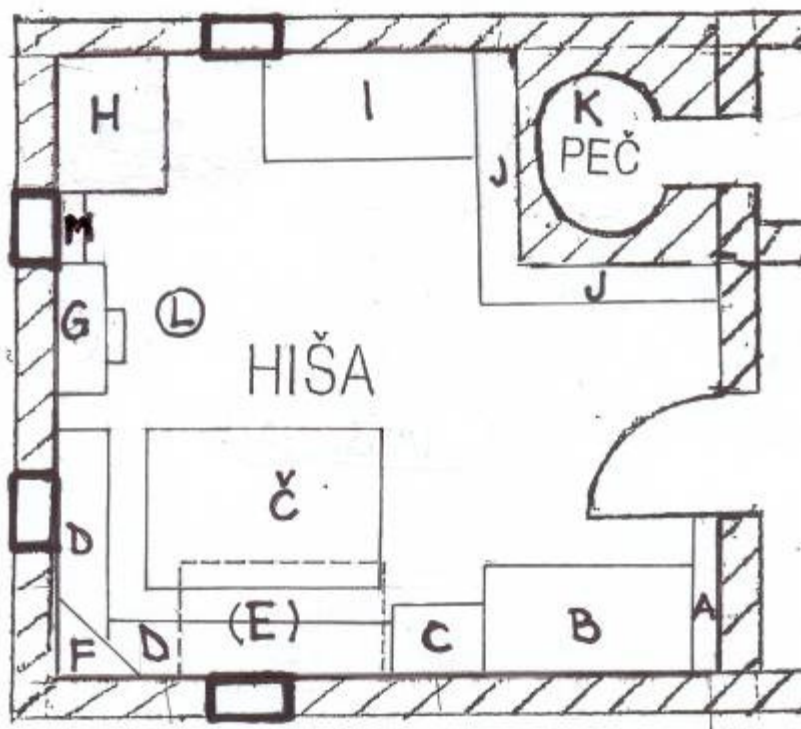
Stanovanjski del Kofutnikove hiše.

Naša šola je predlagala Zavodu RS za varstvo kulturne dediščine Kranj, da hišo zaščiti kot kulturni spomenik lokalnega pomena. Trenutno teče postopek za vpis v register kulturne dediščine Slovenije.

4. STANOVANJSKI PROSTORI KOFUTNIKOVE DOMAČIJE

4.1 Hiša ali kmečka izba

Legenda:

A – polica pod stropom	G – pisalna miza
B – postelja	H – omara
C – šivalni stroj	I – postelja
Č – miza	J – klop ob peči
D – klop	K – kmečka peč
(E) – postelja (nekaj časa)	L – luč
F – bogkov kot	M – polička

V hiši je bilo središče življenja. V njej so se vsak dan družili, obedovali, molili, delali razna opravila in se zabavali ob prostem času. Ženske so v njej pletele ali opravljale druga ženska ročna dela, oče je v njej opravljal županova pisarniška opravila. Ob večerih so se gredli ob peči, ob njej sušili perilo, ponoči pa je bila spalnica za moški del družine. V hiši so se enkrat v tednu umivali v čebru. V hiši je bil tudi mrliški oder, kjer so se poslovili od umrlega družinskega člana.

Polica pod stropom je služila za shranjevanje krtač, zdravil in krem. Nanjo so odložili vse, kar otroci niso smeli doseči. Pod poličko so bili obešalniki, na katere so obešali delovne obleke. Da so bile stene toplejše in zaradi lepšega izgleda so imeli ob posteljah okrasne preproge. Dve postelji v hiši sta služili za spanje. Bogkov kot je bilo hišno svetišče z razpelom v središču. Ob njem so molili in obedovali. Pod Bogkovim kotom so bile klopi in miza, za katero so obedovali, sedeli pri pogovorih, igrani ali pri prebiranju fižola. Za mizo so sprva imeli

mentrigo, ki je občasno služila mami za mesenje testa. Ko so otroci zrasli, je bila ta premajhna in so h klopem postavili večjo mizo.

Stene so bile okrašene z več slikami, ki so jih spominjale na določene dogodke (npr. slike s planinskega vzpona na Škrlatico, slika občinskega sveta ali slika Ivana Giovanellija v partizanih) ali pa so jih dobili za darilo npr. slika Jezusa, Boga Očeta in Svetega Duha. Poleg teh je tudi reprodukcija umetniške slike Ivane Kobilice, ki so jo dobili kot stalni naročniki Prešernove družbe. Na sredi stene proti Jarški cesti je bilo tudi majhno ogledalo, ki je služilo za »rihtanje«. Za okras in za zagrinjanje so služile rdeče kariraste zavese.

V hiši je še danes šivalni stroj, na katerega je mama Katarina Giovanelli šivala obleke za domače potrebe. Pisalna miza je služila očetu v času njegovega 12-letnega županovanja, pa tudi za druga pisarniška dela, ki jih je imel za domačine ali pa kot poverjenik zavarovalnice Sava.

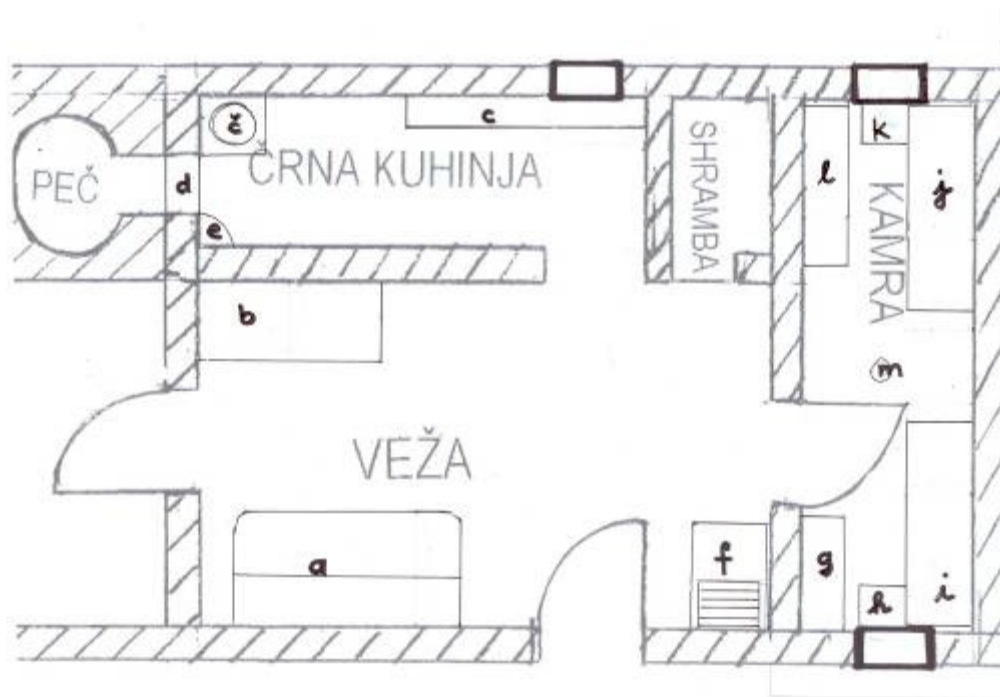
Pred drugo svetovno vojno, ko še niso imeli električne napeljave, so imeli s stropa obešeno svetilko na petrolej, po drugi svetovni vojni pa na elektriko.

Za ogrevanje prostora, še posebej pozimi, je služila krušna peč. Včasih je bila takšna, da so lahko zlezli nanjo, leta 1950 pa so jo zamenjali z višjo. Ob krušni peči je klop, na kateri so sedeli in se ob peči gredli. Pod klopjo pa so shranjevali in sušili čevlje. Pod to klopjo je bila tudi pručka, ki je služila majnim otrokom za sedenje, odraslim pa za obuvanje čevljev. Pod stropom so ob krušni peči leseni drogovi, ki služijo za sušenje obleke. Ko so bili otroci še majhni, je bilo v hiši tudi več doma narejenih igrač. Otroci so imeli tudi lokomotivo, ki so jo dobili od sorodnikov v Ameriki.

4.2 Veža, črna kuhinja in kamra

Legenda:

a – kuhinjska omara ali kredenca	g – omara
b – zidan štedilnik ali šporhet	h – nočna omarica
c – polica za kuhinjske lonce	i – postelja
č – svinjski kotel	j – postelja
d – polička in pokrov za krušno peč	k – nočna omarica
e – orodje za krušno peč	l – omara
f – stopnišče za na podstrešje	m – luč

VEŽA IN ČRNA KUHINJA

Veža je bila prehodni prostor, iz katerega je bil prehod v vse ostale stanovanjske prostore. Služila je tudi za priročno shranjevanje posode in raznih drugih predmetov. Črna kuhinja je bila seveda namenjena predvsem kuhanju in kurjenju krušne peči.

Visoka kuhinjska omara ali kredenca je bila namenjena za shranjevanje začimb, sladkorja, kozarcev, polente in drugih surovin ter za posodo. Smetišnica in metla sta bila pri roki za pometanje tal. Ob predpražniku so si očistili čevlje, preden so vstopili v vežo oziroma v hišo ali kamro. Tehnica, lončeni lonci, košare, solnica, zajemalke, cedila itd. so bili pripomočki za kuhanje v črni kuhinji. V črni kuhinji je bil svinjski kotel, v katerem so kuhali večje količine krme za živali, manjše količine krompirja, repe in kolerabe pa so kuhali v kovinskem kotlu v krušni peči. Ob krušni peči so imeli burkle, ki so služile za postavljanje loncev v in iz peči, poleg tega pa še lopar za peko kruha, metlice in drugo orodje za kurjenje krušne peči.

KAMRA

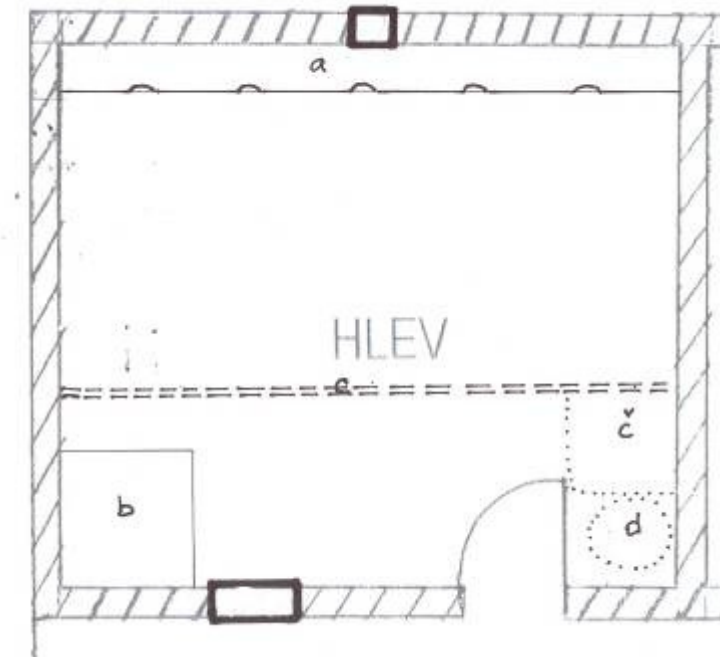
Kamra je bila spalnica za ženski del družine. Mama Katarina in hči Pepca sta spali vsaka na svoji postelji. Ob njih sta imeli vsaka svojo nočno omarico, v kateri je bila shranjena nočna posoda (ali kahlo). Stranišče je bilo namreč zunaj, v šupi in da jim ponoči ni bilo treba zapuščati sobe, so imeli nočno posodo. V dveh omarah so hranili boljše obleko, torej obleko, ki so jo imeli za k maši in večje praznike.

Kamro so po stenah krasile slike, med katerimi je bil Groharjev Sejalec, spet darilo Prešernove družbe. Po drugi svetovni vojni so imeli v kamri še spomenico, ki so jo dobili v spomin na Ivana Giovanellija, ki je umrl tragične smrti v taborišču Mauthausen.

Svetili so si s petrolejko ali leščerbo, ki so jo prenašali iz prostora v prostor. Po napeljavi električne energije so luč namestili na sredino kamre.

5. GOSPODARSKI PROSTORI KOFUTNIKOVE DOMAČIJE

Hlev

Legenda:

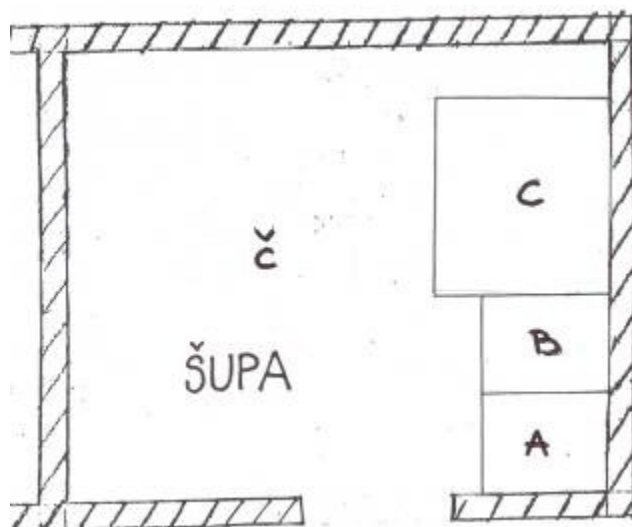
- a – leseno korito za krmljenje živine
- b – svinjak za svinjo z mladiči
- c – odtočni kanal za gnojevko
- č – gnojna jama
- d – prostor za začasno shranjevanje gnoja

Hlev je bil bivalni prostor za konja, kravo in telico ali teleta, pozimi pa še za svinjo in prašiče ter kokoši. Vsako poletje so v hlevu gnezdile lastovke. V hlevu so na kupu zbirali gnoj, ki so ga, ko se ga je zadosti nabralo, vozili na gnojišče. Ob steni je bil lesen, pol metra širok žleb, v katerega so s košem nosili seno in drugo krmo. Živini so v vedrih nosili vodo za napajanje. Kadar so kravo molzli, so prinesli stolček za molžo in jo na roke pomolzli. Včasih so morali pri molži kravi privezati rep. V hlevu so negovali živino, na primer krtačili konja. Živini so nastiljali slamo ali steljo, ki so jo prinesli v košu s šupe.

V levem kotu hleva je bil prostor za svinjo z mladiči. Mladi prašički so imeli posebno korito za krmljenje, ki so ga čistili z doma narejeno metlico.

Po hlevu je tekalo tudi nekaj spuščениh zajcev, v zimskem času pa so v njem spale tudi kokoši.

5.2. Šupa, svinjak, stranišče in lopa za orodje

Legenda:

A – lopa za orodje

B – stranišče »na štrbunk«

C – svinjak

Č – šupa

ŠUPA

Šupa je služila za shranjevanje listja, ki so ga imeli za nastiljanje živini. V šupi je tudi svinjak, v katerem so imeli dva do tri prašiče. Poleg svinjaka so imeli stranišče na štrbunk in lopo za orodje. V njej so hranili predvsem konjsko vprego, pa tudi drugo orodje. Poleg nje so imeli obešene kose in več grabelj. Na podstrešju šupe in hleva so hranili seno.

DVORIŠČE

Na dvorišču je bila pred vhodom v hišo vrtna uta, v kateri so poleti obedovali, predvsem pa jim je služila za druženje. Pod hruško je bila lesena klop, pred hišo pa klop iz kovinskega ogrodja, narejena iz starega nemškega kamiona. Obe sta bili središče družabnega zbiranja. Na steni pred šupo je bilo obešenega še veliko raznega orodja. Pred hlevom je bil zajčnik za zajce ter dohod v kokošnjak, ki je bil pod streho. Pod nadstreškom pred hlevom in šupo je bil tudi delovni prostor (tam so imeli ponk ali mizarsko miza) ter stolic, ki jim je služila za žaganje drv. Tam je bil tudi prostor za žganjekuho.

6. POGOVOR Z GOSPO PEPCO ŽEBOVEC

Ali ste lahko hodili na gank in ali je bil vedno zaprt?

Ne, gank je bil vedno zaprt. Pred to kritino, ki je sedaj (oziroma pred drugo svetovno vojno) je bila kritina iz slame.

Kakšna so bila prva okna?

Prva okna so bila dosti manjša, kot so sedaj. Bila je samo kvadratna luknja, ki so jo zaprli z desko. Tega se sama ne spominjam, ampak vem le po pripovedovanju očeta. Potem, ko se je oče oženil, je dal narediti okna s steklom in gavtri. Majhna okna so bila približno do leta 1920.

Ali mogoče veste, kako so bila zvezana bruna?

Lesene bruna so bile zabita z ročno izdelanimi žebli. S sekiricami so jih izklesali, potem pa so jih zabili skupaj. Zato se te stare hiše ne podrejo.

Ali je bil dimnik tudi že takrat, ko je bila še slamna kritina?

Da, vendar je bila okoli dimnika neka pločevina, da se streha ni vnela, če je padla kakšna iskra iz dimnika. Streha je bila zamenjana pred drugo svetovno vojno, okoli leta 1938.

Kako to, da je v predelu črne kuhinje stena zidana iz kamna?

Zato, da se hiša ne bi vžgala.

Kakšna so tla v črni kuhinji?

Tla v črni kuhinji so zidana iz cementa.

Kje ste hranili vodo v črni kuhinji?

Ata je v kuhinji naredil stol, na katerem je stal škafo z vodo. Vanj smo otroci zlivali vodo, ki smo jo prinesli z vedrom iz vaškega vodnjaka.

Kako ste pa pomivali posodo?

Pomivali smo jo v škafu.

Kako ste prali perilo?

Najprej smo ga čez noč namočili, namilili (nažajfali), potem zmencali, ga skuhalo in na koncu sprali na perišču ob Mlinščici ter ga obesili na vrvi v sadovnjaku.

V čem ste pa nosili perilo na perišče k Mlinščici?

Nosili smo ga v lesenih škafih.

Kaj ste shranjevali v omarah?

Vse, kar smo imeli za obleči. Včasih nismo imeli toliko obleke kot danes.

Ali je bilo določeno, kaj ste shranjevali v posameznih omarah?

Omara, ki je bila v kamri, je bila za lepše obleke. V hiši pa je bilo v omari shranjeno vse mogoče, tudi za otroke.

Kaj pa ste shranjevali v nočnih omaricah?

V spodnjem predalu je bila nočna posoda, ker včasih v hiši nismo imeli stranišča, ampak samo zunaj.

V kamri sta bili tudi dve postelji. Koliko sta približno bili veliki?

Dolgi sta bili okrog tri metre, široki pa dva metra.

Kdo je spal v kamri?

V kamri sva spali midve z mamo. Ata je spal v hiši, ker je bil bolan, tam pa je bilo vedno toplo.

Kakšne svetilke ste uporabljali, preden je prišla električna energija?

Ena svetilka je v hiši visela s stropa. Na vrhu je imela nekakšen krožnik, pa cilindar, spodaj pa si lahko nalil petrolej. Svetilka je imela tudi ogledalce, ki je odsevalo svetlobo. Imeli smo tako svetilko, da smo jo lahko prenašali. Narejena je bila tako kot tista v hiši. Edina razlika je bila, da si jo lahko prenašal iz sobe v sobo, tista v hiši pa je bila stalno na istem mestu. Otroci smo imeli svetilko z ročajem, v katero si nalil olje. Imela pa je tudi vrstico ali »taht«, potem pa si prižgal taht in je svetila. Imenovali smo jo leščerba. Pred tem smo imeli namesto tahta trsko.

Viseča svetilka iz Budnarjeve hiše, kakršno so imeli tudi v Kofutnikovi hiši.

Iz česa je narejen cekar (na sliki)? Ali se ga še spomnite?

Ta cekar je narejen iz pšenične slame, pleten. V Domžalah je bila tovarna slamnikov in po domovih so pozimi povsod pletli slamnate kite, otroci in vsi smo se naučili pletiti kite. Iz teh kit pa smo potem pletli cekarje.

Ali ste pletli tudi slamnike?

Slamnikov skoraj nismo pletli, oziroma zelo malo, cekarje pa pogosteje, da smo jih imeli za domačo rabo.

Kaj ste delali v hiši?

Vse: spali, molili, jedli, otroci smo se tam učili, oče, ki je bil 12 let župan, je imel tam pisalno mizo in je tam delal vse za službo.

Ali ste tam tudi kaj shranjevali?

Tam je bila ena omara, kjer so bila shranjena predvsem otroška oblačila.

Kje ste se umivali, v hiši v čeburu?

Na koncu hiše smo hodili po vodo k vaškemu vodnjaku ali »štarni«. Nosili smo jo z vedri, rekli smo jim lamparji. To vodo je imela mama v črni kuhinji za kuhanje, imeli pa smo jo tudi za pomivanje.

Ali je bil v hiši tudi mrliški oder?

Ja, ata je na njem ležal dva večera, potem pa je bil pogreb. To je bilo zelo neugodno, ker so imeli majhne hiše, pozimi pa niso mogli iti nikamor, zato so morali spati drugje. Sedaj ni več tako, ker imajo mrliške vežice.

Tukaj v hiši lahko vidimo eno polico tik pod stropom. Kaj ste hranili na njej?

Ja, na njej je bilo marsikaj: krtače za čevlje, krtača za obleke, zdravila, kreme.... Vse mogoče.

Kje ste pa shranjevali jedilni pribor (krožnike, žlice, vilice)?

To je bilo vse v omari, v veži. Krožniki so bili takrat kovinski.

Tukaj lahko vidimo nekaj obešalnikov, kaj ste na njih obešali?

Na obešalnike pod poličko smo obešali delovno obleko.

Ali je na tem šivalnem stroju šivala mama samo za domače potrebe?

Šivala je predvsem za domače potrebe. Poleg tega je za nas, otroke, pletla nogavice, rokavice, šivala obleke...

Kakšna je bila očetova pisalna miza?

Nič posebnega ni bila. Ob strani je imela tri predalnike.

Kakšne je bila jedilna miza in klopi?

Prva miza je imela vgrajeno mentrgo (za mesenje kruha), ki si jo pokrili s pokrovom, potem pa smo lahko na tej mizi tudi jedli. Potem, ko smo otroci zrasli, smo to mizo zamenjali za manjšo mizo, da smo lažje jedli. Prvo mizo pa je oče »stolkel«, da smo jo pokurili. Ob klopi je bila na steni deska, na katero si se lahko naslonil, da te ni zeblo.

Iz katerega leta je slika, na kateri je vaš brat Ivan Giovanelli?

Ta slika je bila narejena po vojni, prej pa je bila manjša slika, ki smo jo potem dali povečati, da jo imamo za spomin nanj.

Kakšne zavese ste imeli?

Zavese so bile narejene na polža. V stare hiše so včasih dajali take. Bile so kariraste.«

Ali ste uporabljali tudi sveče?

Tudi.

Kje pa ste kupovali petrolejke in petrolej?

Petrolej smo kupovali v trgovinah. Manjša trgovina je bila v Jaršah, ki je imela samo najnujnejše stvari: sladkor, sol, olje, moko, petrolej.

Ali se mogoče še spomnite, kako se je ta trgovina imenovala?

Rekli smo ji Pôr Ivank, ker je bilo prodajalki ime Ivanka, pisala pa se je Korenta.

Kaj ste včasih ob peči in na peči sušili?

Velikokrat je mama na peči sušila domača zelišča za čaj.

Ko ste bili otroci majhni, ste imeli tudi zibelko. Danes je menda na podstrešju. Kakšna je bila ta zibelka?

Bila je čisto preprosta zibka, poslikana z rožicami.

7. POGOVOR Z LOVRENCEM GIOVANELLIJEM

Koliko ljudi je v Kofutnikovi hiši živel v času vaše mladosti?

Bilo nas je pet: trije otroci in starša. Do leta 1933 je z nami živel še dedek, ki smo ga klicali »atek«.

Kako ste si razdelili vsakodnevno delo v družini?

Oče je hodil delat v tovarno Induplati Jarše, popoldne pa je kmetoval. 12 let je bil poleg tega tudi župan v Jaršah. Ker je bil invalid, je težko hodil, lažje se je peljal s kolesom. Kosil je bolj malo, ker ni mogel. Mama je bila doma in je opravljala vsa gospodinjska in kmečka dela. S sestro in bratom smo, ko smo malo odrasli, pomagali doma pri vseh kmečkih delih. Kadar je bila košnja, so nam prišli pomagat tudi sosedje in sorodniki. To je bilo takrat nekaj običajnega.

Katere praznike ste praznovali in kako je potekalo delo ob praznikih?

Praznovali smo vse cerkvene praznike, po drugi svetovni vojni pa nekoliko manj. Ob veliki noči so morali biti na mizi pirhi, šunka in potica, za božič pa smo postavili jaslice. Smrečice pred vojno nismo delali, ampak smo jo postavljali kasneje. Na predvečer novega leta in treh kraljev smo kropili okrog hiše. V cerkev smo hodili v Groblje, med drugo svetovno vojno pa v Mengeš. Delo je ob praznikih potekalo normalno.

Kako je bilo med drugo svetovno vojno?

Med vojno je bila cela družina, razen brata Ivana, ki je leta 1944 umrl v Mathausnu, izseljena oziroma v »lagarju« v Goričanah pri Medvodah. Zaprti smo bili v gradu, 5. maja 1945 pa so nas izpustili. V tem času smo morali delati na posestvu. Nemci so nas stražili z brzostrelkami. Ko so nas izselili, so iz hiše pobrali omare in postelje, vrata pa so zapečatili in obesili napis: »Zaplenjeno v korist nemštva.« Teta Ivana je od Nemcev v Kamniku z nemškimi markami našo posest odkupila nazaj, tako da je pri hiši ostala živina, za katero je kasneje skrbela. V tem času so dva meseca v hiši živel nemški vojaki. Spali so v hiši po tleh in ker je bilo mrzlo, so kurili. Včasih se je tako kadilo, da bi se skoraj zadušili. Takrat so nam veliko požgali. Med vojno je bil v naši hiši ustreljen Martin Osolnik, ki je delal v Osolinovem mlinu. Dva sinova je imel pri partizanih. Mlin je mlel za Nemce, vodil pa ga je nemški komisar. Martina Osolnika so prignali v našo hišo, potem pa ga je Zemlanov Slavc, ki je pripadal »raztrgancem« (slovenski izdajalci, ki so delali za Nemce) v naši hiši pred našimi očmi ustrelil.

Kje ste posamezni družinski člani spali?

Mama in sestra sta spali v kamri, moški del družine pa v hiši, kjer sta bili dve ali tri postelje. Dve postelji sta bili ob stenah, ena pa pod bogkovim kotom, mizo pa smo postavili bolj na sredino hiše. Pozimi, ko je bilo mraz, smo vsi spali v hiši. Okoli peči smo si naredili zasilna ležišča. Na peči nismo mogli spat, ker je bil strop prenizko.

Ali ste bili v dobrih medsebojnih odnosih? Ali ste se kdaj prepirali?

V hiši nikoli ni bilo prepira.

Ali ste kdaj imeli tudi kakšne zabave?

Praznovali smo rojstne dneve. Za rojstni dan ali god si dobil ocvrto jajce, ostala jajca pa so se hranila za prodajo. Ko se je možila sestra, sem bil pri vojakih v Beogradu. Ob očetovi smrti so spraznili hišo, da je potem tam ležal na parah, ko pa je umrla mama, stara 92 let, je ležala že v

mrliški vežici v Mengšu. Oče je umrl star 70 let. Bil je invalid in se je bolezen v njem dolgo nabirala.

Nekateri pravijo, da ponoči v starejših hišah straši. Vas je bilo kdaj strah?

To so vraže. Nikoli me ni bilo strah in nisem vraževeren.

Kako ste žveli?

Sorodniki iz Amerike so nam pošiljali staro obleko.

Ali ste se kdaj ukvarjali s pletenjem slamnatih kit?

Ne. Doma nismo pletli slamnatih kit.

Ali so vaši sorodniki iz Amerike kdaj prišli domov?

Helena Kaplja, mamina sestra, je večkrat prišla iz Amerike. Vrnila se je domov na Vir, kjer je živela pri sestri. Umrla je isto leto kot mama, stara 94 let. Sestrična Helen je bila tukaj z možem okrog leta 1970, njena sestra Frances pa je mlada umrla za rakom. Pogosto pa je prišla k nam teta Ivana, ki je živela v bližini doma.

Kaj se nahaja na vašem podstrešju?

Tam so štiri skrinje, sto let stara zibelka, nekaj starega orodja in nekaj knjig. Oče je bil poverjenik za Vodnikovo družbo, tako da je zbiral naročila za knjige. Nekaj jih je še ostalo, veliko pa so jih pobrali.

8. KAKO BI LAHKO OŽIVELI KOFUTNIKOVO DOMAČIJO V TURISTIČNI PONUDBI DOMŽAL

Hiša ne živi, če se v notranjosti in ob njej nič ne dogaja. Predvideli smo, da bi lahko hišo koristno uporabljali celo leto za različne prireditve. Ko bo urejena notranjost bi posamezne sobe uredili v etnološkem smislu. Prikazali bi kmečko življenje s predmeti, ki se nahajajo v hiši še danes. V ta namen smo uredili popis predmetov, ki smo jih uredili tudi v slikovni album.

Šola se že vrsto let trudi z lokalno skupnostjo, občino in zavodom za kulturno dediščino, da bi odkupila obstoječe zemljišče, hišo in predmete. V ta namen smo dosegli na občini že nekaj sredstev, da je zavod za kulturno dediščino lahko opravil začetna dela. Z nami zelo dobro sodeluje sedanji lastnik, ki se trudi da bi hiša ostala še v uporabnem stanju, čeprav že nekaj časa ne živi v njej. Mi ga obiskujemo, hišo pregledujemo. Na šoli potekajo tudi medsebojni dogovori, ker je šola koordinator dela za pridobitev lastništva te stare in za nas nadvse zanimive in pomembne hiše.

Učenke, ki smo pripravljale to nalogo smo veliko časa posvetile razmišljanju o uporabi te hiše skozi vse leto. V notranjosti bi lahko pripravili razstavni prostor – galerijo kjer bi lahko razstavljali svoja dela odrasli in tudi učenci vseh domžalskih osnovnih šol.

V črni kuhinji bi lahko prikazali kuhanje različnih jedi, ki bi jih obiskovalci lahko tudi poizkusili. Lahko bi organizirali kulinarčne večere na temo različnih praznikov (božič, pust, velika noč, žegnanska nedelja...). Pri tem bi sodelovale tudi kmečke žene.

V hiši bi lahko potekali različni tečaji kjer bi se mlajše generacije lahko naučile kvačkanja, pletenja, vezenja, okraševanja doma, priprave prazničnih jedi in podobno. V njej, bi lahko potekali tudi večeri petja narodnih pesmi, igranje na stare inštrumente. Lahko bi prikazali tudi stare plese ali pa slikali in rezbarili.

Na prostoru pred hišo, bi lahko prikazali kmečka dela nekoč (mlatenje, ličkanje, luščenje koruze). Lahko bi pletli košare, izdelovali izdelke iz gline, prikazali prešanje sadja, kuhanje žganja. Pekli bi kostanj, krompir v žerjavici, koruzo. Zaradi pomankanja časa mladi vse manj poznajo zgoraj naštete dejavnosti, ki so še kako pomembne za ohranjanje naše narodne identitete.

Vsa dogajanja in ogleda, bi morali ustrezno reklamirati. Posneli bi oglas za lokalni radio na temo prireditve ali doodka, napisali vabila v časopise in revije ter izdelali plakate. Vsaka prireditev pa bi bila objavljena tudi na spletni strani turističnega urada občine Domžale. S časoma bi lahko izdelali tudi spletno stran v celoti namenjeno Kofutnikovi domačiji in dogajanju v njej.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Slavko Brinovec, Marija Košak, Jurij Senegačnik: Slovenija, Zemljepis za 8. razred osnovne šole, uredil Slavko Brinovec. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.
- Tone Cevc, Ignac Primožič: Kmečke hiše v Karavankah, Stavbna dediščina hribovskih kmetij pod Kepo, Stolom, Košuto, Obirjem, Pristovškim Storžičem in Peco. Celovec, Založba Drava, 1988.
- Enciklopedija Slovenije: 5. knjiga. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991, str. 108-109.
- Peter Fister: Arhitekturne krajine in regije. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor, Zavod RS za prostorsko planiranje, 1993, str. 116-117.
- Teja Grad, Karmen Moneta, Življenje v Kofutnikovi hiši, raziskovalna naloga s področja zgodovine, Gibanje Znanost mladini. Domžale, Osnovna šola Rodica, 2004.
- Anton Melik: Slovenija, Geografski opis. Ljubljana: I. Knjiga, Splošni del, 2. predelana izdaja, 1963, str. 520-555.
- Ivan Sedej, Kmečka hiša na Slovenskem, Zbirka Pelikan, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1976.
- Ivan Sedej: Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba v Ljubljani, 1989.
- Slovenski etnološki leksikon, uredil Angelos Baš s sodelovanjem uredniških odborov. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2004.
- Dejan Tesovnik, Andraž Vrhovec: Stare hiše v Jaršah in na Rodici, raziskovalna naloga, Gibanje znanost mladini. Domžale, Osnovna šola Rodica, marec 2003.
- Teja Grad, Karmen Moneta: Žiljenje v Kofutnikovi hiši; Gibanje znanost mladini, raziskovalna naloga. Marec 2004
- Monika Adler, Maša Žerjav: Oprema Kofutnikove domačije v Srednjih Jaršah Gibanje znanost mladini, raziskovalna naloga. Marec 2007
-

Ustni viri:

- Lovrenc Giovanelli, Jarška 58, Srednje Jarše
- Pepca Giovanelli, por. Žebovec, Gubčeva 1, Vir

Pisni viri:

- Status animarum, župnija Mengeš
- **Fotoalbum, arhiv Lovrenca Giovanellija**
- Katastrski načrt Srednje Jarše (Vir, MKRS, GIS KD, kopija, Indok center, Metelkova 4, Ljubljana)